

відіграло наукове відрядження до Німеччини, де останній прослухав курси з філософії Куна Фішера, Рудольфа Лотце, Густава Тейхмюллера, Густава Фехнера та інших. У середовищі вітчизняної інтелігенції другої половини XIX ст. це досить рідке явище, скоріше виключення з правил, оскільки приклади душевних криз і життєвих драм М. Бердяєва, С. Булгакова, П. Флоренського, Г. Флоровського та інших, були, певним чином, традицією входження вітчизняного інтелігента до світу метафізики та релігії. П. Кудрявцев з цього приводу писав, що «Київська академія дала Московському університету двох професорів філософії: метафізика Юркевича і строгого емпіриста Троїцького. Такі вчені як В.Соловйов та В.Івановський засвідчили заслуги Юркевича і Троїцького у викладанні філософії в університеті» [6, с. 147].

Отже, порівнявши тільки деякі положення гносеологічних засад М. Троїцького і П. Ліницького ми можемо помітити їх діаметральну протилежність: і щодо розгляду критеріїв істини, і щодо методів пізнання, і щодо місця та ролі асоціацій та умогляду в процесі пізнання, і щодо критеріїв достовірності тощо.

Література:

1. *Линицкий П.* Слова и речи на разные дни и случаи, как учебные работы студентов, лекции по логике, читанные профессором П.И.Линицким в записи студента П.Кудрявцева. – Институт Рукопису НБУ. – Ф.160 - № 815 – 238 арк.;
2. *Троицкий М.* Учебник логики с подробными указаниями на историю и современное состояние этой науки в России и в других странах./ М. Троицкий.– М.: Тип. Э. Лиснера и Ю.Романа, 1886. – Кн. 1. – XI, 247 с.
3. *Линицкий П.* О формах и законах мышления./ П. Линицкий. – Харьков: Тип. Губ. Прав., 1895. – 84 с.;
4. *Линицкий П.* Положение и нужды нашего духовного, преимущественно высшего образования // Вера и разум. - Харьков, 1897. - Т.2. - Ч.2.- С.311-334; 361-376;
5. *Ивановский В. М.* М.Троицкий / В. Ивановский // Вопросы философии и психологии. - 1899. - Кн. II (47). - С.VI – XIV.
6. *Кудрявцев П.* К вопросу о введении в гимназиях пропедевтического курса философии / П. Кудрявцев //Труды КДА. – 1905. - Т.I. - Кн.1. - С.133-148

УДК 930.1

Немчинов І.Г.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

РАДЯНСЬКИЙ «МІФ ЗАСНУВАННЯ» У 1940-50-Х РОКАХ: ПОВЕРНЕННЯ ДО «КИЇВСЬКОЇ СПАДЩИНИ»

Автор вважає, що у 1940-х роках радянська влада здійснила спробу відшукати «міф заснування» поза «київською спадщиною». Втім, необхідність збереження ідеї Москви як центру «збирання земель» змусила її повернутися до визнання джерелом російської держави Київської Русі. У працях радянських істориків відповідного періоду

Русь постає центром «давньоруської народності», колискою «трьох братніх народів». Таким чином, у 1940-х роках «міф заснування» російської, а відтак – й радянської, держави тісно пов'язаний з «київською спадщиною», що знайшло своє ідеологічне відображення у святкуванні «300-річчя возз'єднання України та Росії» у 1954 році. Концепція «одного народу» (росіян та українців) залишається ідеологічним стержнем російської політики стосовно України.

Ключові слова: «міф заснування», «київська спадщина», «давньоруська держава», «давньоруська народність», «три братніх народи», ідеологема, гранд-нарратив, євразійство, націоналізм.

Немчинов И.Г. Советский «миф основания» в 1940-50-х годах: Возвращение к киевскому наследию. Автор считает, что в 1940-х годах советская власть предприняла попытку найти «миф основания» вне «киевского наследия». Впрочем, необходимость сохранения идеи Москвы как центра «собирания земель» заставила ее вернуться к признанию источником российского государства Киевской Руси. В трудах советских историков соответствующего периода Русь предстает центром «древнерусской народности», колыбелью «трех братских народов». Таким образом, в 1940-х годах «миф основания» российского, а затем – и советского, государства тесно связан с «киевским наследием», что нашло свое идеологическое отражение в праздновании «300-летия воссоединения Украины и России» в 1954 году. Концепция «одного народа» (русских и украинцев) остается идеологическим стержнем российской политики в отношении Украины.

Ключевые слова: «миф основания», «киевское наследие», «древнерусское государство», «древнерусская народность», «три братских народа», идеологема, гранд-нарратив, євразійство, націоналізм.

Nemchynov I. Radianskyi «mif zasnuvannia» u 1940-50-kh rokakh: Povnennia do kyivskoi spadshchynu» The author believes that in the 1940s the Soviet authorities made an attempt to find a «Founding Myth» outside the «Kyivan Heritage». However, the need to preserve the idea of Moscow as the center of «Gathering of the lands» forced her to return to the recognition of the source of the Russian state the Kyivan Rus'. In the writings of Soviet historians of the corresponding period, Rus' – the center of «Old-Rus' nationality», a cradle of «three fraternal peoples». Thus, in the 1940s the «Founding Myth» of Russian, and therefore Soviet state, was closely linked to the «Kyivan Heritage», which was reflected in the celebration of the «300th anniversary of the reunification of Ukraine and Russia» in 1954. The concept of «one people» (Russians and Ukrainians) remains an ideological pillar of Russian policy towards Ukraine.

Keywords: «Founding Myth», «Kyivan Heritage», «Old-Rus' State», «Old-Rus' nationality», «three fraternal peoples», ideology, grand-narrative, Eurasistvo, Nationalism.

Упродовж усього часу свого існування комуністична влада змушена була оновлювати «міф заснування». Це пояснюється, передусім, тим, що її вожді відчували хиткий характер ідеологічного підґрунтя свого режиму. У 1920-х роках для легалізації

своїєї держави вони спробували використовувати в якості «міфу заснування» жовтневий переворот (у 1927 році він отримав офіційну назву «Велика жовтнева соціалістична революція»). Дореволюційна історія Росії у цьому контексті набувала характеру «передісторії». Звідси – боротьба з «великоруським шовінізмом», що супроводжувалася знищенням істориків, котрі мали дореволюційний досвід, та спроба надати національним республікам максимально можливу національно-культурну автономію. Однак, вже у першій половині 1930-х років боротьбу з «великоруським шовінізмом» замінила ідеологія «дружби народів» з тезою про те, що росіяни – перші серед рівних народів СРСР. У другій половині 1930-х років пошуки «міфу заснування» привели радянське керівництво до традиційного російського історичного гранд-нарративу, що був осучаснений радянськими істориками у відповідності до вказівок вождя [див.: 8].

Після Другої світової війни Сталін, маючи відмінне політичне чуття, зрозумів, що «київська спадщина» як «міф заснування» може виявитися міною уповільненої дії під Союзом РСР. Якщо для дореволюційної російської історіографії (й для імперської ідеології загалом) проблеми української нації, за великим рахунком, не існувало (українство сприймалося як «мазепинство» та «сепаратизм»), то присутність українців у СРСР (ба навіть більше – наявність української держави, хоча й у вигляді УРСР) була фактом, який Москва не могла ігнорувати. А оскільки саме найдавніші періоди є вкрай важливим елементом історичної міфології, на якій будується етнічна самосвідомість, Сталін справедливо вважав, що перекодування давніх міфологем є обов'язковою умовою конструювання національної спільноти. Тому у 1940-х роках Сталін дозволив пошуки альтернативи Київській Русі як найдавнішому джерелу російської державності (як Русь тлумачила й тлумачить зараз російська історіографія).

Припускаємо, що, не дивлячись на те, що емігрантський євразійський рух був компрометований зв'язками з ОГПУ й уже зійшов з політичної сцени, Сталін пам'ятав про нього й вирішив використати деякі ідеї «євразійців».

Декларуючи «порубіжність» Росії («впливи Півдня, Сходу та Заходу, змінюючи один одного, послідовно панували у світі російської культури» [11, с. 215]), де Південь уособлювала Візантія, Схід – кочовики, Захід – Європа, «євразійці» наслідували принцип морфологізму в історії. Хоча впливи не змінювалися послідовно, а діяли одночасно, й вони не були однозначними (скажімо, візантійство несло не тільки християнство, але й тюркські нашарування, європейський вплив не обмежувався лише технологічним рівнем тощо), «послідовність» потрібна була «євразійцям» передусім для просування ідеї заперечення європоцентризму. Як зазначав М. Бердяєв, «євразійство вороже будь-якому універсалізму, воно уявляє собі євразійський культурно-історичний тип статично – замкненим. Євразійці хочуть залишитися націоналістами, що замикаються від Європи й є ворожими Європі» [1, с. 135]. Ця ворожість Європі стала однією з головних причин нової актуальності «євразійців» у повоєнному СРСР.

Європа – головний ворог Євразії-Росії. На перший погляд, для Сталіна причиною цієї ворожості є спротив буржуазної Європи більшовицькій Росії. Втім, якщо придивитися уважніше, то стає зрозуміло, що вона для нього, як й для «євразійців», пояснюється органічними причинами. Сталіна починає усе більше обтяжувати залежність російського більшовизму навіть від європейського комунізму (марксизму).

Європі він хоче протиставити не стільки революційну енергію комунізму російського, скільки увесь історичний досвід російського народу. Сталін наче погоджується з думкою Миколи Трубецького, що у боротьбі з Європою азійська орієнтація «стає єдиною можливою для справжнього російського націоналіста» [17].

Зацікавленість влади (а відтак – й істориків) у давньому Сході, звичайно, не можна пов'язати лише з ідеями «євразійців». Залученню закавказьких та азійських народів СРСР до процесу «подовження» радянської (російської) історії сприяло те, що під час Другої світової війни відбулася вимушена індустріалізація Середньої Азії, що спричинила прискорену культурну революцію на цих землях. Перебування великої кількості науковців та митців в евакуації призвело до ефекту «нового відкриття» радянського Сходу. Давалося взнаки й кавказьке походження Сталіна.

У 1944 році вийшла монографія Бориса Піотровського «История и культура Урарту». Увага до Урарту пояснюється не тільки академічним інтересом самого Піотровського (у 1939 році він видав книгу «Урарту: Древнейшее государство Закавказья»), а й тим, що в офіційній історіографії (зокрема, у підручнику Андрія Шестакова 1937 року) племена Урарту оголошувалися пращурами грузинів, тобто, стародавня держава вписувалося до «Історії СРСР з найдавніших часів» й робила її значно давнішою. У монографії Б. Піотровського 1944 року провадилася думка про величезний вплив культурної спадщини Урарту на народи Кавказу, хоча автор підкреслював, що «не можна жоден із сучасних закавказьких народів безпосередньо виводити від урартів, вважаючи урартів його прямими й єдиними предками» [9, с. 338]. Хоча Піотровський не визнавав прямого зв'язку Урарту та грузинів, він усе ж підкреслював давність культури народів СРСР.

У 1948 році вийшла книгою допрацьована докторська дисертація Сергія Толстова «Древний Хорезм», що стала підсумком багаторічної діяльності Хорезмської експедиції. Історик називає Хорезм «плацдармом боротьби за незалежність середньоазійських народів» [16, с. 342] й вказує на нього у якості фундаменту не тільки середньоазійських народів та держав, а малює величну картину: «Так набуває контурів давня історія нашої батьківщини. Вона виступає перед нами не як сукупність ізольованих, спонтанних місцевих процесів, що лише випадковими стихійними зв'язками впливали один на одного, а як єдиний процес, що знаходив своє вираження в утворенні єдиної, могутньої системи скіфо-массагетських пізньо-елліністичних держав, що управлялися гілками однієї династії сіявушідів... Боспор та Іберія, Вірменія та Парфія, Кангха-Хорезм та Індоскіфська імперія великих кушанів – ось той, що консолідувався до початку нашої ери, політичний каркас, навколо якого йшло згуртування далеких та близьких племен Великої Скіфії, що багато у чому підготував процеси консолідації величезній території нашої країни у Середні віки» [16, с. 342].

У тому ж році було видано працю Леоніда Потапова «Очерки по истории алтайцев». У дослідженні у межах формаційної теорії проводилася ідея успішності сталінської національної політики, яка «вивела алтайців зі стану бідності, невігластва та безправ'я на шлях соціалістичної перебудови життя» [10, с. 3], а також, єдності «радянського простору», оскільки алтайські племена були активними учасниками

створення «широко поширеної давньої цивілізації кочовників, що отримала назву скіфо-сарматська» [10, с. 94].

У 1949 році видано працю археолога Сергія Кисельова «Древняя история Южной Сибири». Ключовою в автора є концепція культурно-історичної єдності регіонів СРСР, що зумовило їхнє об'єднання в одну державу: «Уже під час вивчення бронзових культур Південного Сибіру виявилися значні риси подібності, які зближують їх з культурами бронзового часу інших частин СРСР – Прибайкалля, Західного Сибіру, Середньої Азії, Уралу, Кавказу та Причорномор'я, України та Волго-Окського межиріччя. (...) З початком заліза культурна близькість давніх племен на території СРСР ще більш посилюється» [5, с. 360].

Традиційну міфологему російської історіографії про «татарсько-монгольське ярмо» було також використано в обґрунтуванні єдності «народів СРСР». Навалою татаро-монголів не тільки виправдовувалося відставання Росії від передових країн Західної Європи (в контексті розгортання «холодної війни» отримали розвиток й закиди на адресу Європи у невдячності стосовно Росії, яка врятувала її від монгольського завоювання), але й акцентовано ідею «спільності долі» майбутніх радянських народів. С. Толстов пише: «Ця катастрофа, що пронеслася й над іншими країнами нашої батьківщини, що одночасно з Середньою Азією переживали смугу господарського, політичного та культурного підйому, – над Володимиро-Суздальською Руссю, над болгарями, над квітучою Грузією Тамари, знову споріднює ці країни, пов'язуючи їх спільною долею, єдиною героїчною місією порятунку європейської цивілізації від монгольського варварства» [16, с. 344].

С. Кисельов також віддає данину (вибачте за каламбур – *І. Н.*) монгольській навалі. «Подальші шляхи багатьох співчленів стародавньої культурної єдності на деякий час розійшлися внаслідок навал Чингіза й знову виникли вже у нових умовах складання Російської держави, – писав Кисельов. – Однак й у страшних десятиліттях панування Чингізидів як багато спільного у долях народів нашої Великої країни! Ціною величезних втрат й зусиль було *відновлено* (курсив наш – *І. Н.*) політичну міць та культурну незалежність російської держави» [5, с. 362].

Від Л. Потапова монголам також дісталось. Через їхню політику алтайці страждали у роки перебування у складі монгольської імперії [див.: 10, с. 130], й «тільки входження алтайців до складу російської держави було для них історично перспективною подією, виходом з того вкрай важкого становища, в якому вони опинилися у результаті багатовікового панування монголів» [10, с. 187], «вільне спілкування їх з російським народом принесло їм значні успіхи у культурному розвитку» [10, с. 442]. Приєднання Російською державою будь-якого з сусідніх народів було благом для нього, – це стане ключовим методологічним принципом московської історії усіх народів, що перебувають у СРСР.

Найбільш яскраво роль Орди у гуртуванні народів було представлено у спільній книзі Бориса Грекова та Олександра Якубовського «Золотая Орда и ее падение» (1950). Автори прямо вказували на Золоту Орду як головного опонента «народів СРСР» у відповідну історичну добу. У ній зосереджені всі негативні риси «чужих», на тлі яких найбільш виразно виглядають якості «своїх». Орда – паразитичне державне утворення,

що існує тільки завдяки насильству. Однак, її міць була зламана спільними зусиллями Русі («у зростанні її духовних творчих сил, нарешті у любові до батьківщини та незалежності, а також в невпинному її опорі й лежить головна причина падіння Золотої Орди» [4, с. 13]) та держави Тимура.

Відповідний орієнталіський наратив поширювався засобами художньої літератури (наприклад, історична трилогія «Нашествие монголов» Василя Яна) та кінематографу (у 1943 році вийшов фільм «Насреддин в Бухаре» Якова Протазанова, у 1946-му – його продовження «Похождения Насреддина» Набі Ганієва, а у 1947 році – «Алишер Навои» Каміла Ярматова та «Фатали-Хан» Юхима Дзигана).

Творення нового «міфу заснування» на базі давньої історії східних народів СРСР було ускладнене тим, що їх усіх було доволі важко прив'язати до ознак, яким мало відповідати сталінське визначення нації [див.: 12; 13]. Після закінчення Другої світової війни партійне керівництво, мабуть, вирішило, що спільної травми достатньо длягуртування народів й поступово москвоцентрична модель російської історії повертається, що яскраво продемонструвало помпезне святкування 800-річчя Москви у 1947 році. Але 800 років – це надто мало, коли не тільки десь у пісках Середньої Азії чи горах Кавказу, а поруч – в УРСР – є значно більш заглиблене у давнину й ще дореволюційною історіографією пристосоване до потреб російського (радянського) історичного гранд-наративу державне утворення. До того ж, представлене своїми «філіалами» – давніми містами у традиційно російських областях (Володимир, Суздаль, Ростов Великий тощо).

Крім того, жодна з республік Союзу не мала таких можливостей для «просування» своїх інтересів на загальнодержавному рівні, які мала УРСР. Біда полягала у тому, що українська радянська еліта усвідомлювала ці інтереси таким чином, що свідомо та цілеспрямовано зміцнювала московський міф України.

У цьому контексті слід розглядати святкування 300-річчя «Возз'єднання України з Росією» у 1954 році. Хоча формально подія відбулася після смерті Сталіна, характер підготовки до неї та її ідеологічний характер визначалися ще його настановами. Звичайно, з урахуванням партійними функціонерами та істориками тієї важливої обставини, що Україна відіграла не останню роль у долі Хрущова, котрий за чотири місяці до цього був обраний Першим секретарем ЦК КПРС. Також зазначимо, що ще у січні 1944 року М. Хрущов написав листа Сталіну, у якому просив дозволу відзначити ювілей – 290-річчя договору, укладеного у «Переяславі-Хмельницькому (так у тексті – *І.Н.*) Богданом Хмельницьким». ЦК КП(б)У просив дозволу відзначити дату, яку називає «приєднанням України до Росії» й підкреслює, що «за весь час існування Радянської влади на Україні ця дата відзначається вперше» [див.: 19, с. 515]. Тоді з ювілеєм не склалося, але за 10 років завадити Хрущову було нікому.

Ухвалення у 1954 році ЦК КПРС та публікація у січні «Тез до 300-річчя возз'єднання України з Росією» (підкреслимо: прийнятих за пропозицією українських партійних ідеологів та написаних українськими радянськими істориками) мали підкреслити статус Радянської України як «другої серед рівних» республік СРСР. Однак, паралельно перед радянським керівництвом стояло завдання протистояти «буржуазно-націоналістичній пропаганді» й якомога глибше інтегрувати Україну. В історичній науці

це здійснювалося шляхом впровадження поняття «давньоруської народності» як основи, на якій утворилися російський, український і білоруський народи.

У 1946 році вийшла праця Володимира Мавродіна «Древняя Русь (Происхождение русского народа и образование Киевского государства)», у якій проголошувалося, що «Київська Русь – це початковий етап в історії усіх трьох братніх народів Східної Європи, що мають одного предка – руський народ київських часів, давньоруську народність» [6, с. 309]. Цю тезу було повторено В. Мавродіним й у наступній книжці «Образование единого русского государства» (1951): «Об'єднання східних слов'ян, котрі становили єдиний руський народ, має бути визначене як народність... Таким чином, можна вважати встановленим, що за часів Київської держави східнослов'янський світ склався у єдиний руський народ, або, конкретизуючи, у єдину руську народність» [7, с. 215].

Хоча позицію В. Мавродіна було піддано різкій критиці низкою радянських істориків, тодішні ідеологи знайшли у його концепції достатнє обґрунтування національної політики радянського керівництва, яка, хоч й була прикрита демагогічною фразеологією, по суті продовжувала великодержавницьку національну політику царської Росії. Концепція єдиної Давньоруської держави з центром у Києві стала загальновизнаною, а концепція С. Соловйова про переміщення російської держави на Північний Схід майже цілком увійшла до радянської історіографії.

Важливу роль в легітимації концепції «давньоруської народності» зіграв Лев Черепнін. У 1-й частині колективної праці «Очерки истории СССР», що вийшла за редакції Б. Грекова у 1953 році, він обґрунтовує вживання категорії «народність» стосовно східного слов'янства періоду Давньої Русі посиланням на праці Сталіна [див.: 12; 13]. Історик знаходить спільність території, мови та психологічного складу (який проявляється у спільності культури) й для давньоруської народності. Спільності недостатньо для нації, але досить для народності. Серед ознак єдності Черепнін особливо виділяє спільність мови [див.: 18, с. 253] та усвідомлення єдності Руської землі в якості національної самосвідомості. Як писав Черепнін, Руська земля – «це те, що обіймається поняттям батьківщини, що має високе значення» [18, с. 253]. Російська земля також вказує на спільність території («відома територіальна спільність населення Русі знайшла відображення й у пам'ятках староруського права» [18, с. 257], на якій «склався російський народ».

Офіційне академічне видання «Нарисів» легітимувало концепцію у науковому плані. Політична легітимація була закріплена у Тезах. Пращури українців (М. Грушевський) виявлялися пращурами одразу трьох «братніх народів», котрі були розділені ворогами, проте весь час мріяли про возз'єднання, яку стало можливим тільки завдяки вдалому «збиранню земель» Москвою.

Зважаючи на те, що у Тезах було зазначено, що «русский, украинский и белорусский народы ведут свое происхождение от единого корня – древнерусской народности, создавшей древнерусское государство – Киевскую Русь» [14, с. 5], цим документом було покладено край й науковій дискусії з приводу давньоруської народності. Відтепер критика партійної редакції історії прирівнювалася до державного злочину.

Паралельно змінювалося ідеологічне тлумачення події – від «приєднання» до «возз'єднання». Одними з перших формулювання «возз'єднання України з Росією» у підручнику «История СССР. Т. 1.» (1948) вжили Михайло Тихомиров та Сергій Дмитрієв. Співавтори дали таку назву відповідному параграфу – «Воссоединение Украины с Россией» [15, с. 193]. Щоправда, на наступній сторінці «приєднання» все ще присутнє: «Приєднання України до Росії викликалося її нагальними потребами. Одна Україна не була в змозі зберегти свою незалежність від зазіхань панської Польщі. Незважаючи на тяжкість царського режиму, українці зберегли свої національні особливості» [15, с. 194].

Ідея «возз'єднання братніх народів» закріплювалася усіма можливим засобами пропаганди та мистецтва, яке також виконувало пропагандистські функції.

Брошура Бориса Грекова, Володимира Королюка та Іллі Міллера «Воссоединение Украины с Россией в 1654 г.» [3] вийшла двохсоттисячним накладом слідом за оприлюдненням Тез. Редактор та цензор перестраховалися щодо відповідності її тексту «генеральній лінії партії».

Безумовно, ключовою подією урочистостей стала передача Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР. Питання було вирішене 25 січня 1954 року на засіданні Президії ЦК КПРС й потім було оформлене указом Президії Верховної Ради РРФСР від 5 лютого, указом Президії ВР УРСР від 13 лютого й, нарешті, указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 року. Україні був «подарований» «Троянський кінь», який на думку дарувальників, повинен був утримувати Україну від усіляких зазіхань на незалежність.

У лютому 1954 року указом Президії Верховної Ради СРСР Проскурів було перейменовано на Хмельницький, а Кам'янець-Подільську область – на Хмельницьку. 22 травня 1954 року голова Президії Климент Ворошилов підписав указ про нагородження Києва у зв'язку з ювілеєм «возз'єднання» орденом Леніна. У той самий день у Києві зібралася ювілейна сесія Верховної Ради УРСР. 24 травня на Хрещатику відбулася демонстрація під гаслами: «Навіки з Москвою!» й «Навіки з російським народом!». У Москві парад та демонстрація трудящих на честь ювілею відбулися на Червоній площі 30 травня. Прикметно, що з промовою виступив міністр оборони Микола Булганін.

Фестивалі, виставки, наукові конференції, обміни делегаціями тощо тривали практично упродовж усього року.

На жаль, ця антиукраїнська концепція була підтримана не тільки радянським керівництвом, але й українським історичним товариством. Розвиток концепту «давньоруська народність» в українському історичному середовищі докладно розглянуто Наталією Юсовою [див.: 19; 20]. Відверта підтримка ЦК КПРС неоімперської історичної конструкції була піддана критиці лише окремими українськими істориками, зокрема, Михайлом Брайчевським [див.: 2].

Принагідно зазначимо, що сучасні російські історики та політики відійшли від концепції «братніх народів», повернувшись до традиційного російського гранд-нарративу, за яким українці та росіяни є одним народом. Такий відхід на дореволюційні позиції пов'язаний зі зміною погляду на взаємодію Росії та України. Йдеться уже не про взаємодію двох суб'єктів. На меті російської влади позбавлення України суб'єктності, що

можливе шляхом встановлення повного контролю над Києвом. Тож апелювання до «спільного минулого» й надалі відіграватиме у московських ідеологічних побудовах надзвичайно важливу роль.

Література:

1. *Бердяев Н.* Евразийцы («Евразийский Временник». Книга Четвертая. Берлин. 1925 г.) / Н. Бердяев // Путь. – 1925. – № 1. – Сент. – С. 134-139.
2. *Брайчевський М. Ю.* Приєднання чи воз'єднання? Критичні зауваги з приводу однієї концепції / М. Ю. Брайчевський – Торонто : Нові дні, 1972. – 66 с.
3. *Греков Б.* Воссоединение Украины с Россией в 1654 г. / Б. Греков, В. Королюк, И. Миллер – М. : Госполитиздат, 1954. – 112 с.
4. *Греков Б. Д.* Золотая Орда и ее падение / Греков Б. Д., Якубовский А. Ю. – М. Л. : Изд-во АН СССР, 1950. – 505 с.
5. *Киселев С. В.* Древняя история Южной Сибири (Материалы и исследования по археологии СССР. Вып. 9) / С. В. Киселев – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1949. – 364 с.
6. *Мавродин В.* Древняя Русь (Происхождение русского народа и образование Киевского государства) / В. Мавродин – М. : Госполитиздат, 1946. – 311 с., 12 л илл. и карт.
7. *Мавродин В.* Образование единого русского государства / В. Мавродин – Л. : Изд-во ЛГУ, 1951. – 328 с., 1 л. карт.
8. *Немчинов І. Г.* Радянський «міф заснування»: зміна віх у 1930-х роках / Ігор Немчинов // Sententiae: наукові праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – 2017. – № XXXVI (1). – С. 83-92.
9. *Пиотровский Б. Б.* История и культура Урарту / Б. Б. Пиотровский – Ереван : Изд. АН Армянской ССР, 1944. – XII, 364 с.
10. *Потапов Л. П.* Очерки по истории алтайцев / Л. П. Потапов – Новосибирск : ОГИЗ, 1948. – 506 с.
11. *Савицкий П. Н.* Евразийство / П. Н. Савицкий // Русская идея. В 2 т. Т. 1. – М. : Искусство, 1994. – С. 215-233.
12. *Сталин И. В.* Марксизм и вопросы языкознания / И. Сталин – М. : Правда, 1950. – 48 с.
13. *Сталин И. В.* Национальный вопрос и ленинизм / И. Сталин – М. : Госполитиздат, 1950. – 65 с.
14. Тезиси о 300-летиі воссоединения Украины с Россией (1654-1954 гг.) – М. : Госполитиздат, 1954. – 32 с.
15. *Тихомиров М. Н.* История СССР. Т.1.: С древнейших времен до 1861 года / Тихомиров М. Н., Дмитриев С. С. – М. : ОГИЗ, 1948. – 412 с.
16. *Толстов С. П.* Древний Хорезм. Опыт историко-археологического исследования / С. П. Толстов – М. : МГУ, 1948. – 357 с.
17. *Трубецкой Н. С.* Русская проблема [Електронний ресурс] / Н. С. Трубецкой – режим доступу: <http://nevmenandr.net/eurasia/1922-narutiax.php#1922-narutiax-NST-rusprob>
18. *Черепнин Л. В.* Возникновение древнерусской народности / Л. В. Черепнин // Очерки истории СССР: Период феодализма IX-XV вв. Ч. 1. / Под ред. Б. Д. Грекова – М. : Изд. АН СССР, 1953. – С. 251-258.
19. *Юсова Н.* Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті - перша половина 1940-х рр.). Монографія / Наталія Юсова – Вінниця : ТОВ «Консоль», 2005. – 545 с. + II.
20. *Юсова Н.* «Давньоруська народність»: Неоднозначність термінологічного трактування / Наталія Юсова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : Зб. наук. пр. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006-2007. – Вип. 15 – С. 62-72.